

GERMANA CA LIMBĂ POST-MINORITARĂ ÎN ENCLAVELE LINGVISTICE ȘI LITERARE DIN VESTUL ROMÂNIEI. SINERGII METODICE

Sorin Gadeanu

Prezenta teză de abilitare este structurată în șapte capitole.

1.

Primul său capitol (p. 1 - 3) poziționează rezultatele cercetărilor mele în domeniul germanisticii și arată motivele pentru care teza, evident puternic ancorată în Sociolingvistică și Dialectologie, prezintă în egală măsură rezultate din Cultura și istoria literaturii germane din România, din Teoria Literaturii, din Traductologie, precum și din domeniile interdisciplinare Second Language Acquisition și Lingvistică Educațională. Varietatea acestor subdomenii pe care le abordez în cercetare și predare își găsește explicația în evoluția mea științifică:

Fără a neglija complet teme de cercetare specifice spațiului compact de limbă germană, am făcut din enclavele de limbă germană din vestul României, în care m-am format atât personal, cât și profesional, principalul meu obiect de studiu, pe care l-am abordat permanent la modul integrativ, atât lingvistic, cât și literar-cultural.

2.

Al doilea capitol (p. 4 - 44) descrie realizările mele științifice, profesionale și academice. Acestea constau în fundamentarea unor concepte teoretice proprii și în elaborarea unor teorii lingvistice și literare noi cu aplicație directă la studiul integrativ al enclavelor lingvistice. Scopul acestei teze este să demonstreze aplicabilitatea programaticii minoritare de submersiune, de imersiune și de autarhie atât în analiza lingvistică, cât și în cea literară și culturală a enclavei de limbă germană din Banat, exercițiu ce presupune identificarea sinergiilor metodice între subdisciplinele lingvisticii și literaturii.

Programul de submersiune este modul de exprimare cultural-identitară colectivă a acelor grupări din cadrul minorității germane din Banat, care au renunțat la toposul colonizării în discursul lor colectiv și s-au identificat explicit, începând cu 1867, cu statul maghiar, respectiv mai târziu, din 1918, cu cel român. Aceste grupări tind spre

o poziționare culturală cu o decisă orientare integrativă în cadrul statului național unitar maghiar, respectiv român, și spre renunțarea graduală și parțială la folosirea limbii germane în spațiul public, în favorarea limbii maghiare, respectiv mai târziu, în favoarea limbii române. Ele se orientează cultural și politic spre Budapesta, respectiv, mai târziu, spre București.

În schimb, reprezentanții programului de imersiune se orientează cultural în direcția Viena. Ei susțin menținerea utilizării limbii germane în spațiul public, alături de celelalte limbi prezente în aria culturală din Banat. Aceste grupări urbane cosmopolite aparțin păturii educate a populației și au tendința de a rezista la procesul de aculturalizare maghiară, care începe cu anul 1867, respectiv ulterior, la cel românesc, începând cu 1918.

Ultima grupare examinată, cea a reprezentanților programului autarhic, se constituie din populația rurală a Banatului, ce nu renunță la toposul colonizării, ca element definitoriu al identității sale, menține limba germană ca unică limbă de comunicare preferențială și se orientează spre Berlin.

Teza explică geneza celor trei tipologii programatice pornind de la cele trei tipuri de școli existente în Banat: tipul submersiv, tipul imersiv și tipul autarhic. Tipurile școlare submersive și imersive sunt forme preliminare ale unui „Zustand der gehobenen Fremdsprachlichkeit“ (Stare de Competență Pseudo-Bilingvă), un fenomen descris pe larg și exemplificat în secțiunea dedicată subdomeniilor Sociolingvistică, SLA și Educational Linguistics (p. 6 - 23) prin rezultatele unui studiu de caz, realizat la liceul cu limba de predare germană Adam Müller Guttenbrunn din Arad.

Această tipologie școlară poate fi extrapolată asupra vorbitorilor non-nativi contemporani ce frecventează școlile minoritare germane din Banat. Din aceasta se conturează trei tipuri de vorbitori de limbă germană în clasele analizate din aceste școli: vorbitori cu contacte inactive (tip A), vorbitori cu contacte diferențiate (tip B) și vorbitori cu contacte intensive (tip C).

Vorbitorii cu contacte inactive nu accesează rețele lingvistice germane, în vreme ce vorbitorii cu contacte diferențiate frecventează de preferință rețele lingvistice germane cu densitate medie. Ultimul grup, vorbitorii cu contacte intensive, au un acces intens la limba germană și sunt de obicei activi în rețele lingvistice germane cu

densitate mare. Existența și competențele lor lingvistice sunt analizate individual, în analize statistice detaliate ale preferințelor lor lingvistice active și pasive, precum și în anlizele întreprinse asupra morfologiei lecturii lor.

În subdomeniul de competență Dialectologie am pornit de la dubla identitate maghiaro-germană a populației din enclava de limbă germană din zona Satu Mare, am analizat cu metode sociolingvistice corelația dintre valențele etnice ale identității colective a vorbitorilor a acestei minorități și selecția limbilor vorbite de către aceștia în domeniile școală și familie. Pe baza acestor rezultate am analizat conceptele de minoritate națională și minoritate lingvistică cu aplicație la această minoritate și am elaborat termenii de *teilpotentielle Minderheitensprache* (limbă minoritară cu potență parțială) și *Ergänzungssprache* (limbă completivă) pentru a descrie poziția germanei în această enclavă.

În continuare teza prezintă succint conceptul de «fonetologie»¹ pe care l-am dezvoltat în cele două volume româno-germane sinoptic bilingve pe care le-am publicat pe această temă.

Partea a doua a acestui capitol prezintă rezultatele cercetărilor mele în domeniul de competență Cultură, Literatură și Civilizație și este dedicată aplicării teoriei programatice la dimensiunea literară a enclavei. Am schițat o periodizare a istoriei literaturii germane din Banat după criteriile socio-politice, demonstrând că periodizarea canonică, structurată pe curente literare, are o aplicabilitate restrânsă în acest caz.

În acest context am adus în discuție termenii „urbane Garnisonsidentität“ (identitate de garnizoană urbană), „ländliche Missionsidentität“ (identitate misionară rurală) și „Kolonisationstopos“ (toposul colonizării), pe care îi analizez din perspectiva teoriei integrative programatice.

O istorie a literaturii germane din Banat scrisă din perspectiva auctorială a unui insider, „din interior spre interior“, deci care se adresează doar cititorilor de limbă germană din Banat, ar avea ca funcție primară consolidarea identitară, dar ca istorie literară ar avea doar o funcție secundară.

Pentru a-și îndeplini funcția primară de istorie literară minoritare, ea trebuie să cuprindă prin urmare cel puțin un aspect «extrateritorial», fiind redactată fie „din

¹ Bailey, Charles James Nice / Maroldt, Karl (1988): Grundzüge der englischen Phonetologie: Allgemeine Systematik. 2. vollständig neu bearbeitete Auflage mit zahlreichen Ergänzungen nach Vorschlägen von Charles-James N. Bailey (Arbeitspapiere zur Linguistik Bd. 16 / Working papers in linguistics, vol. 16). Berlin: Technische Universität: Universitätsbibliothek, Abteilung Publikationen.

interior spre exterior“, ca în cazul sintezei lui Karl Kurt Klein², fie „din exterior spre exterior“, ca în studiul de caz al lui Thomas Krause³.

O istorie a literaturii «extrateritorială» descrie amănunțit istoria culturală a epocilor analizate, din perspectiva unui insider lipsit de interes identitar, și ia în egală măsură în considerare publicistica, scrierile ocazionale, calendarele și evoluția politicilor lingvistice ale epocii, pentru a compensa prin aceasta lipsa de cunoștințe asupra regiunii la citorii din spațiul compact de limbă germană, și implicit, pentru a face inteligibile și explicabile fenomenele literare și culturale din Banatul de limbă germană.

Spre deosebire de celelalte grupări minoritare germane din Bucovina și din Transilvania, care și-au constituit în mod specific o identitate istorică legitimată altfel decât prin permanenta justificare a prezenței în teritoriu, identitatea de grup a minorității germane din Banat s-a constituit aproape exclusiv în jurul toposului colonizării, care a marcat adânc întreaga sa literatură și cultură, până în secolul al XX-lea. Tocmai această caracteristică face necesară o explicitare „din interior spre exterior“, pentru uzul cititorului neavizat din spațiul compact de limbă germană, care nu ar putea înțelege altfel dimensiunile identitare ale reflecțiilor purtând marca toposului colonizării din textele literare de limbă germană din Banat.

Ca prim instrument explicativ ce reflectă în mod optim dilema de apartenență în care se află în secolul al XIX-lea vorbitorii de limbă germană din Banat, a căror loialitate națională, cu funcție preponderent identitară, oscilează între Viena, Budapesta și Berlin, propun folosirea „Plattform-Randzonentheorie“ (teoria platformă-periferie).

Constatând că apariția după 1867 a Budapestei ca reper identitar produce o tripartiție ideologică izbitor de similară triadei direcțiilor programatice școlare descrise în prima parte a lucrării, cea dedicată analizei dinamicii lingvistice a minorității germane din Banat, formulez ipoteza că tipologia școlară programatică minoritară (submersiune, imersiune și autarhie) poate fi adaptată și extrapolată asupra fenomenelor literar-culturale și că ea se regăsește în structura identitară tripartită a direcțiilor de dezvoltare lingvistice și cultural-ideologice ale minorității de limbă germană.

² Klein, Karl Kurt (1939): *Literaturgeschichte des Deutschtums im Ausland, Schifftum und Geistesleben der deutschen Volksgruppen im Ausland vom Mittelalter bis zur Gegenwart*, Bibliographisches Institut, Leipzig.

³ Krause, Thomas (1998): «Die Fremde rast durchs Gehirn, das Nichts...»: Deutschlandbilder in den Texten der Banater Autorengruppe (1969-1991). *Studien zur Reiseliteratur und Imagologieforschung* (Hg.: Hentschel, Uwe / Mehnert, Elke), Peter Lang, Frankfurt / Main, Wien.

În continuare, am adaptat modelul praghez⁴ al teoriei literaturilor „minore“ și „majore“⁵, la relația dintre literatura germană din Banat și cele din Germania și Austria. În același context, am analizat critic ficțiunea unității grupărilor minoritare de limbă germană din Banat, demonstrând heterogenitatea lor etnică și culturală. Aceasta devine evidentă încă de la începutul secolului al XVIII-lea, când se constituie, pe de o parte, „identitatea rurală misionară“ cu puternice accente germane și, pe de altă parte, „identitatea de garnizoană urbană“ cu pronunțate trăsături austriece menționate mai sus.

Sinergiile metodice poziționează convingător demersul descriptiv al programaticii submersive, imersive și autarhice, atât în domeniul lingvistic, cât și în cel literar. Tripartiția programatică reprezintă un model de descriere valabil atât pentru fenomenele școlare, cât și pentru cele politice și lingvistice, culturale și literare ale enclavei lingvistice germane din Banat.

Sinteza lingvistic-literară completă, așa cum mi-am propus-o inițial, rămâne desigur un deziderat până la dezvoltarea conceptului de limbă post-minoritară și, eventual, a unui concept literar corespunzător.

3.

An treilea capitol al tezei (p. 44 - 47) prezintă succint granturile instituționale pe care le-am câștigat (ÖAAD, Ministerul Croat pentru Știință), precum și cât și granturile ad personam (DAAD, ÖFG, Franz Werfel, Alexander von Humboldt).

4.

Al patrulea capitol (p. 48 - 59) prezintă cele 56 de conferințe la care am susținut lucrări (35 în străinătate și 21 în România), listând temele și contextele academice în care acestea au fost prezentate.

5.

Al cincilea capitol (p. 60 - 72) detaliază în prima sa parte acțiunile și măsurile pe care le-am luat pentru a veni în sprijinul tinerilor cercetători, pentru care am organizat 32

⁴ Deleuze, Gilles / Guattari, Felix (1976): Kafka. Für eine kleine Literatur, aus dem Französischen übersetzt von Burkhard Kroeber. Frankfurt / Main: Suhrkamp, p. 24ff.

⁵ Franz Kafka (1990): Tagebücher. Herausgegeben von Hans-Gerd Koch, Michael Müller und Malcolm Pasley. Frankfurt / Main. S. Fischer, p. 326; Deleuze, Gilles / Guattari, Felix (1976): Kafka. Für eine kleine Literatur, aus dem Französischen übersetzt von Burkhard Kroeber. Frankfurt / Main: Suhrkamp, p. 24.

de conferințe, simpozioane, școli de vară și de iarnă la București, Sibiu și Timișoara, Constanța și Viena. La acestea au participat până în prezent 380 de studenți de la Universitatea din Viena și 680 de studenți români, precum și peste 20 de membri ai Institutului de Germanistică din Viena.

A doua parte a acestui capitol listează 24 dintre lucrările de ținută pe care le-au prezentat tinerii cercetători austrieci și pe care le-am coăndurmat până la publicare.

6.

Al șaselea capitol (p. 73 - 78) prezintă o schiță a planurilor mele de viitor. Printre cele mai importante se află organizarea primei Conferințe internaționale de Germanistică Aplicată, ce va avea loc în perioada 2 – 4 iunie 2017 la Universitatea Tehnică de Construcții din București în colaborare centrul DiMOS al Universității din Regensburg. Cu ocazia primei conferințe pe tema Lingvistică Educațională din spațiul european, pe care o voi organiza în 2018. Am planificat lansarea unei teorii complete a termenului de *limbă post-minoritară* pentru 2018. Conferința are ca scop diseminarea acestei direcții de cercetare la joncțiunea dintre științele educației și lingvistică și identificarea unor noi direcții de cercetare.

7.

Al șaptelea capitol (p. 79 - 88) prezintă în prima sa parte o selecție a bibliografiei mele critice (lucrări care citează lucrările mele), iar în a doua parte bibliografia conexă tezei.

BIBLIOGRAFIE

- DELEUZE, GILES și GUATTARI, FELIX (1976): Kafka. Für eine kleine Literatur. Trad. Burkhart Krober. Frankfurt / Main: S. Fischer.
- HEPPNER, HARALD (2000): Regionalismus und Zentralismus in der südosteuropäischen Geschichte. Minderheiten, Regionalbewußtsein und Zentralismus in Ostmitteleuropa (Siebenbürgisches Archiv, Bd. 25). Köln / Wien: Böhlau, 1-19.
- JOHNSTON, WILLIAM M. (1972): The Austrian Mind. An Intellectual and Social History 1848-1938. Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press.
- Kafka, Franz (1990): Tagebücher. Herausgegeben von Hans-Gerd Koch, Michael Müller und Malcolm Pasley. Frankfurt / Main: S. Fischer.
- KLEIN, KARL KURT (1979) Literaturgeschichte des Deutschtums im Ausland. Leipzig: Bibliographisches Institut, 1939. Reprint: Hildesheim: Olms.
- KRAUSE, THOMAS (1998): „Die Fremde rast durchs Gehirn, das Nichts ...“: Deutschlandbilder in den Texten der Banater Autorengruppe (1969-1991).“ Studien zur Reiseliteratur- und Imagologieforschung; 3. Frankfurt / Main, Wien: Peter Lang, 1998.
- WERESCH, HANS (1975): Adam Müller Guttenbrunn. Sein Leben, Denken und Schaffen. 2 vols. Freiburg i. Br.: Selbstverlag.